

ESKİ YUNAN ve ROMA'da
SÖZ SÖYLEME SANATININ ÜÇ BİÇEMİ:
Attike, Asia ve Rodos

F.Gül Özaktürk

There were three main forms of rhetorics widely used among the ancient Greeks and the Romans. One of them was the Attic kind, which attained to its full development under the influence of the styles of Lysias, Demosthenes and his contemporaries. It took as its model particularly Lysias' style which was on the one hand full of every rhetorical trick hidden and not easy to see at once, on the other hand simple without ornamentation and abundance of words, identifying its author with his client and giving the impression that it was not written by a paid professional *logographos*, but spoken by an ordinary litigant who was stuck to eloquence by his grievous wrongs. From the middle of the second century B.C. on there were some orators at Rome who followed to some extent the Attic style of rhetorics, but in Hellenic times a general tendency to artificiality had already showed itself. As we learn from Cicero's *Brutus* this Atticism, having spread over the Aegean sea first to the islands and then to the cities of western Anatolia, lost its simple but healthy characteristics under the unavoidable influence of the local people's nature and customs. Thus the new ornate style of rhetorics, Asianism, is said to have come to being. The typical example of the Asianism was the style of Hegesias, who together with the other Asians generally used jerky, short clauses, words which had no meaning in the context and was fond of ending with one particular rhythm (*periodos* or *numerosa comprehensio*). There were two kinds of Asianism, one characterized by its use of neat and pretty epigrammatic phrases, lacking in weight, the other by the rush words (Cicero, *Brutus*, 325). The prominent representative of this Asiatic style of rhetorics at Rome was Hortensius, Cicero's great rival in his profession. After some time Asianism appeared again in the style of the younger Seneca. Somewhat in between Atticism and Asianism was the Rhodian style of rhetorics. One

of the best teachers of this rhetoric school was Apollonios Molon of Rhodes, who having come on an embassy to Rome on the behalf of the Rhodians, had the chance to give some stylistic advice to Cicero in his defence of Roscius and Cicero attended his lessons when he went to Rhodes after this legal case.

Aleksandria kitaplığında dilbilgisi üzerine çalışanlar İ.Ö. 3.yüzyılda, her şiir türünde bir *kanon* (κανών) belirlemeye, yani en iyi ozanların sayım dökümünü yapmaya koyulmuşlardır. Düzyazı alanındaki *kanon* daha sonra buna eklenmiştir. Bu konuda çalışanlar düzyazıda önce üç tür belirlemişlerdir: Tarih yazımı, güzel söz söyleme sanatı ve felsefe. Sonra da İ.Ö.5. yüzyılın sonu ile 4. yüzyılda Atina'daki söz söyleme sanatı alanında en iyi on ustayı saptamışlardır: Antiphon, Lysias, Andokides, Isokrates, Isaios, Demosthenes, Aeskhines, Lykurgos, Hyperides ve Dinarkhos. Bunların yapıtlarının Yunancada Attike lehçesinin en iyi örneklerini ve çeşitli konulara uygun biçem türlerini içerdiği düşünülmüştür. Cicero ve Halikarnassoslu Dionysios bu sıralama konusunda bilgisiz gibi görünmekte, ancak Lysias, Isokrates, Demosthenes ve Hyperides gibi, öbürlerinden daha çok üzerinde durmaya ve öykünmeye değer buldukları söz söyleme ustalarını göz önünde bulundurmuşlardır. İ.Ö.1. yüzyılın sonunda Augustus döneminde yaşamış Kalakte'li¹ Caecilius'un günümüze ulaşmamış *On Söz Söyleme Ustası* adlı bir yapıtı vardı. Bu *kanon* Plutarkhos'un çalışmaları arasında korunmuş olan daha sonraki bir *kanon'un* kaynağı olabilir. Kanon kavramı ve özellikleri, İ.S. 2. yüzyılda yazılmış, ama yazarı bilinmeyen *On Söz Söyleme Ustasının Yaşamı* adlı bu ikinci yapıtta açıkça görülmektedir. Bu, güzel söz söyleme sanatındaki ikinci Sofizm ve ikinci Attisizm akımının dönemidir; bu ikinci Attisizm döneminde ağırbaşlı yazılarla geçmişin dilbilim standartlarına dönülmeye çalışılmıştır. Klasik dönemin öbür Yunanlı söz söyleme ustalarınca yazılmış birkaç konuşma elimizdedir; bunlar sofist Gorgias, Antisthenes ve Alkidamas'ın çalışmalarıdır; bunların yanı sıra gerçekte Apollodoros, Hegesippos ve başkalarınca yazılmış kimi konuşmalar da Demosthenes'in yapıtları arasında korunmuştur. Platon, *Apologia* 'sında ve Ksenophon da benzer bir yapıtında Sokrates'in İ.Ö.399 yılında yargı önünde ne söylediğini ya da ne söyleyebileceğini yeniden kaleme almıştır. Platon'un *Meneksenos* adlı

¹ Kalakte ya da Kaleakte. Sicilya adasının kuzeyinde bir kent.

yapıtı bir gömü töreni konuşmasını içerir; Platon'un *Protagoras'*ndaki, *Sympos'*ntındaki ve *Phaedros'*undaki sofistlere ait olduğu düşünülen konuşmalar da vardır. Herodotos, Thukydides ve Ksenophon gibi İ.Ö. 5. ve 4.yüzyıl tarihçilerinin yapıtlarında da konuşmalar bulunmaktadır. Günümüze ulaşanlar, yayımlanmış, çoğu kez söylendikten sonra yeniden gözden geçirilmiş ya da yeniden yazılmış olanlardır. Bu konuşmalar bir bütün olarak ele alındıklarında klasik Atina dönemindeki güzel söz söyleme sanatının iyi örneklerini ortaya koymaktadırlar.

Yargı önündeki konuşmalar Antiphon'un, Andokides'in, Lysias'in, Isokrates'in, Isaios'un, Demosthenes'in, Aiskhines'in, Hyperides'in ve Dinarkhos'un yapıtlarında yer almıştır. Andokides ve Aiskhines dışındakiler *logograph* 'tır². Demosthenes'in *Logoi Olynthiakoi* ve *Philippikoi* söylevleri tartışmalı konuşmanın en güzel örnekleridir.

Epideiktik³ biçemdeki söz söyleme sanatı gömü töreni konuşmalarında kendini göstermiştir. Bu konuşmaların Lysias'a, Demosthenes'e ve Hyperides'e ait olduğu düşünülmektedir; ayrıca Platon'un *Meneksenos'u*, Isokrates'in *Panegyrikos'u*, *Panathenaikos'u* ve öbür konuşmaları da bunlar arasında sayılabilir. Böylece Demosthenes ve çağdaşları Attike biçeminin kaynağını oluşturmuşlardır.

Attike Biçemi

Attike biçeminin en belirgin özelliği kavramların olabildiğince açık ve yalın bir biçimde günlük konuşma diliyle açıklanmasıdır. Yunan yazarlarına göre, Demosthenes ve çağdaşlarının biçemlerinin ile lehçelerinin izlenmesi Attike biçimini oluşturmuştur. Bu biçem Lysias'in süslemesiz yalınlığını da örnek almıştır. İ.Ö.459-380 yılları arasında yaşayan Lysias deyimleri kullanmadaki olağanüstü hünerinin yanı sıra, günlük konuşma dilini düşünceleri yalın ve kesin bir biçimde açıklayan yazınsal bir dile çevirmiştir. Az kullanılan ozansal sözcüklerden, çarpıcı metaphorlardan, abartılı tümcelerden kaçınmıştır.

²*Logographos* (λογόγραφος) sözcüğü Demosthenes'in çağdaşları için kullanılmıştır. Genel olarak yargı önündeki davacılar için konuşma yazan ya da düzyazı yazarları anlamına gelmektedir.

επιδεικτικός, ή , ό ν ³ sıfatı Yunancada konuşma söz konusu olduğunda süslü, göz alıcı, görkemli anlamına gelmektedir.

Roma'da Attike biçimini sıkı sıkıya izleyenler arasında Q.Cornificius, C.Licinius Calvus, M.Caiidius ve Cicero'nun arkadaşı M.lunius Brutus sayılabilir. Bunlardan söz söyleme ustası Q.Cornificius, Sulla döneminde yaşamıştır; önceleri Cicero'nun gençlik yapıtı olduğu sanılan, sonradan öyle olmadığı anlaşılan ve Latin yazınında söz söyleme sanatı konusundaki ilk temel yapıtlardan Diri olan dört kitaplık *Rhetorica ad Herenniurri* un Cornificius'a ait olduğu düşünülmektedir⁴. Tarihçi C. Licinius Macer'in oğlu olan C.Licinius Calvus, Roma'da Attike biçiminin İ.Ö.60'lı yıllardaki belli başlı izleyicisidir. 38 yaşında ölen Caivus'un adı aynı zamanda Aleksandria şiir türünün bir ozanı olarak da geçmektedir. Cicero Caivus'un oldukça özen gösterilerek işlenmiş (*accuratius*) ve eşsiz (*exquisitius*) bir konuşma türü sunduğunu, ama hata yapmaktan korkup kendisini aşırı derecede eleştirerek gücünü yitirdiğinden söz etmektedir (*Brutus*, 283).Quintilianus, Calvus'u tüm söz söyleme ustalarına yeğleyecek eleştirmelerle karşılaştığını ve onun kendisini çok fazla eleştirmesinin gücünü yitirmesine neden olduğu Konusunda Cicero ile aynı düşünceyi paylaşanlar bulunduğunu anlatmaktadır (*Inst.* X, 1, 115). Caivus'un söz söyleme sanatı nakkında da şunları söylemektedir: "*Sed est et sanda et gravis oratio et casticata et frequenter vehernens quoque*"(Konuşması hem övgüye değer nem ağırbaşlı hem yalın hem de hep şiddetlidir). Onun 21 konuşmasının yer aldığı kitap çok beğenilmiştir. Cicero, sürgünden dönmesinde yardımcı olan Calidius'un pekçok söz söyleme ustasından biri değil, onlar arasında eşsiz biri olduğunu söyledikten sonra, onun biçimi hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir (*Brutus*, 274): "*ita reconditas exquisiiasque sententias mollis et pellucens vestiebai oratio*" (Yumuşak ve duru konuşması derin ve özgün düşüncelerini süslüyordu). İ.Ö.44 yılında diktatör Iulius Caesar'ı öldürenler arasında yer alan M. Iunius Brutus da Cicero döneminde Attike biçimini benimseyenlerden biridir. Cicero'nun İ.Ö.44 yılında kaleme aldığı *Orator adli* yapıtı, o sırada Gallia'da bulunan Brutus'a yazılmış açık mektup niteliğindedir; bu yapıtında Cicero, M. Iunius Brutus'u ve onunla aynı düşüncede olanları Attike biçimi hakkındaki görüşlerinin çok dar olduğuna inandırmaya çalışmıştır. Tacitus (*Dial.*, 18, 9), Cicero'nun M. Iunius Brutus'u kaygısız ve dağınık (*otiosum* ve *diunctum*) olarak adlandırdığını

⁴Bu konudaki tartışmalar için bk. H.J.Rose, *A Handbook of Latin Literature*, London, 1967. s.166 ve dipnot 29; Michael Von Albrecht, *A History of Latin Literature*, Leiden. 1997, cilt 1, s.590 ve dipnot 1.

aktarır. Quintilianus (*Inst.* IX, 4, 75) ise M. Iunius Brutus'un kötü bir ritm kullandığını söylemektedir (*Peius cludit finis hexametri...*).

Asia Biçemi

Söz söyleme sanatında gittikçe yapaylığa yönelme Hellenistik dönemin belli başlı özelliğidir. Cicero, *Brutus* (§ 51) adlı yapıtında bu biçimin gelişmesini şöyle anlatmaktadır: "*Yunanistan'ın dışında söz söyleme sanatına büyük bir coşku duyuluyordu; başarılı konuşmacılara çok büyük ödüller veriliyordu, bu da konuşmacıyı ünlü kılıyordu. Güzel söz söyleme sanatı (Atina'nın limanı) Pire'den yelken açıp yayılmaya başlayınca, tüm adalara uğradı ve Küçük Asia'nın her yanına yayıldı, bunun sonucunda yabancı etkiler altında kaldı, eski sağlıklı biçimini ve yalınlığını yitirdi. Böylece Asia biçimini benimseyen söz söyleme ustaları ortaya çıktı. Bunlar konuşmalarındaki hızları ve sözcük bolluğu bakımından değil, kendilerini tutamamaları ve ağıdalı konuşma biçimleri bakımından eleştirilmelidirler.*" Bu Asianism diye bilinen akımdır. Cicero bu biçemi *Orator* 25'te şöyle anlatmıştır: "*Karla, Phrygia ve Mysia yöresindeki insanlar bu alanda tam olgun/aşmadıkları için (quod minime politae minimeque elegantes sunt), kulaklarına uygun, zengin, canlı (opimum) ve şişirilmiş (adipatum) bir tür benimsemişlerdir, bu türü onların karşı kıyı komşuları Rhodoslular hiçbir zaman onaylamadılar, Yunanlıların ise onayladıkları söylenemez, Atinalılar ise bu türü tümüyle yerdiler.*" Cicero *Brutus* 325'te de bu biçimin iki türü olduğunu anlatmakta, birincisini şöyle betimlemektedir: "*Unum (genus) sententiosum et argutum, sententiis non tam gravibus et severis quam concinnis et venustis*" (Birinci tür özlü ve yoğun olarak düşünce yüklüdür, tümceler uyumlu ve istek dolu olduğu oranda ağırbaşlı ve sert değildir). Cicero, tarih alanında Timaios'un bu türü benimsediğini, güzel söz söyleme alanında bu türü izleyenler arasında ise çocukluğundan başlayarak Alabandalı Hierokles'in, özellikle de kardeşi Menekles'in adını duyduğunu anlatmaktadır. Bu iki kardeşin ve konuşmalarının Asia biçiminde en büyük övgüye değer olduklarını da eklemektedir. Cicero Asia biçiminin ikinci türünü de şöyle tanımlamaktadır: "*Aliud genus est non tam sententiis frequentatum quam verbis volucre atque incitatum, quali est nunc Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato et faceto genere verborum;*" (Öbür tür, düşüncelerle dolu olmasından daha çok konuşma bakımından hızlı ve coşkuludur, bu özellik şimdi tüm Asia'da görüldüğü gibi, yalnız konuşmanın akışıyla değil, süslü ve güzel sözcük türlerinin kullanılmasıyla

sağlanmışır). Cicero, Knidoslu Aiskhylos'un ve kendi yaşıtı Miletoslu Aiskhines'in Asia biçeminin bu türünü benimsediklerini söyler. Bunların konuşmasının akışını hayranlık uyandırıcı bulur, tümce diziminde süsleme olmadığını söyler. Cicero düşüncelerini şöyle sürdürür: "*Asia biçeminin bu iki türü gençler için uygundur, bu iki türde de yaşlılardaki ağırbaşlılık yoktur.*" Cicero, kendi döneminin ünlü söz ustası ve aynı zamanda kendi rakibi olan Hortensius'un bu türü benimsediği için, gençliğinde, yaşlılığından daha ünlü olduğu düşüncesindedir (*Brutus*, 326).

H.J.Rose Asia biçemini, genel olarak ele alarak şöyle açıklamıştır: "*Cicero'nun döneminde iki ana akımın etkili olduğu görülmektedir. Bunlardan biri Asia akımıdır; bu sonradan öylesine gözden düşmüştür ki, bu konuda bir yargıya varabilmek için yeterli örnekler yoktur. Bu tür Yunan yazınında gözden düşüp ortadan kalktıktan sonra, Roma yazınında bu türün izleyicisi olarak Seneca'nın ortaya çıktığı görülür. Bu biçemin belli başlı özelliği kısa, son derece ritmik, çoğu kez uyaklı tümcelerdir; uzun tümceler çok azdır. Romalıların 'sententiae' adını verdikleri, deyiş ya da düşüncenin ustaca işlenmesi en üst düzeydedir. Günlük konuşmanın kalıplaşmış ifadelerinden sakınılmış ve ozansal sözcükler yeğlenmiştir. Gereksinim sonucu düzyazıyı kullanan, bunun yanında süslemeciliğe de eğilimi olan o dönemin İtalya halkı için bir bakıma yapaydı, ama yine de bu biçem onları etkilemiş olmalıydı.*"⁵

Asia biçemini izleyen ilk söz söyleme ustası İ.Ö.3. yüzyılda yaşamış olan Magnesialı Hegesias'tır. Konuşmalarından kısa parçalar kalmıştır. Bunlar söz söyleme sanatıyla ilgili bir yapıttan geliyormuş gibi bir izlenim uyandırmaktadır ve Cicero'nun "özlü, yoğun olarak düşünce yüklü" diye tanımladığı türe girmektedir. Hegesias kısa, ritmik tümceler kullanmıştır ve uzun periodik tümcelerden kaçınmıştır. Ondan kalan fragmentlerin alışılmamış ifadeler içerdiği görülmektedir. Bıraktığı etki biraz Gorgias'ın biçemini anımsatmaktadır. Aslında Hegesias'ın biçemi Kharisios⁶ ve Kleokhares'in konuşmalarından kalan fragmentlerde görülen ve daha büyük bir yapaylığa dönüşen 4.yüzyıl gelişmesinin devamıdır. Cicero bu konuda şunları anlatmaktadır (*Brutus*, 286): "*Aynı dönemde yaşayan ve birbirine benzemeyen iki kişi vardır, ancak yine de bunlar Attike biçemini izlerler; bunlardan biri başkalarına birçok konuşma yazan Kharisios'tur;*

⁵ H.J.Rose, *A Handbook of Latin Literature*, London, 1967, s.161-162.

⁶ Demosthenes'in çağdaşı; yapıtları günümüze kalmamıştır.

bunun *Lysias'a öykünmek istediği görülüyordu; öbürü ise Demosthenes'in kız kardeşinin oğlu olan Demokhares'tir ve birkaç konuşma ile kendi zamanında Atina'da olup biteni anlatan bir tarih yazmıştır; tarih türünde, söz söyleme alanında yazdığı denli yazmamıştır. Ama Hegesias, Kharisios'un benzeri olmak ister ve kendisinin Attike biçimini öylesine benimsediğini düşünür ki, gerçekten Attike biçimini izleyenlerin kendisinin yanında kaba kaldıklarını sanmaktadır."* Cicero Hegesias'ın biçimini anlatarak sözünü sürdürür: "*at quid est tam fractum, tam minutum, tam in ipsa, quam tamen consequitur, concinnitate puerile?*" (Ancak neden (biçemi) bu denli kesik kesik, bu denli küçük küçük (tümcelerden oluşur), neden ancak bir çocuğun becerebileceği denli uyumu vardır?). Cicero Hegesias'ın biçiminden *Orator* (§ 226) adlı yapıtında da söz etmektedir: "*....numerosa comprehensione; quam perverse fugiens Hegesias, dum ille quoque imitari Lysiam vult, alterum paene Demosthenem, saltat incidens particulas.*" (Hegesias, bir yandan *Lysias'a*, ikinci olarak da nerdeyse Demosthenes'e öykünmek isterken, öte yandan harmonik tam tümceden kötü bir biçimde kaçınarak, yan tümceleri göz ardı edip vurguları kötü kullanıyor). Cicero, *Orator* 230'da da Hegesias'tan yine şöyle söz etmektedir: "*.....apud alios autem, et Asiaticos maxime numero servientes, inculcata reperias inanla quaedam verba quasi complementa numerorum; sunt etiam qui illo vitio, quod ab Hegesia maxime fluxit, infringendis concidendisque numeris, in quoddam genus abiectum incidant versicolorum simillimum.*" (Başkalarında, özellikle de ölçüye bağlı kalan Asia biçimini benimseyen söz ustalarında sanki tümceye ritm vermek istermiş gibi araya sokulmuş bazı boş sözcükler bulabilirsin; Hegesias'ta bol bol bulunan bu kusurla tümcelerin ritmini bozarak ve yok ederek küçücük dizelere çok benzeyen özen gösterilmemiş bir biçemi izleyenler de vardır). Cicero, Hegesias'ı böyle anlattıktan sonra, bu kusurun Asia biçimini benimseyen söz söyleme ustalarının başında gelen Hierokles ve Menekles kardeşlerde de bulunduğunu söyler; ama bunların küçümsenmemesi gerektiğini, çünkü onların ya yetenek ya da sözcük bolluğuyla bu kusuru dengelediklerini, ancak her tümceyi tek bir biçimde kapattıkları için, bunlarda çeşitlilik olmadığını da eklemektedir (*Orator*, 231). Cicero'nun anlattıklarından da anlaşılabilir gibi, pekçok söz söyleme ustası Attike biçimini izlediğini ileri sürmekteydi. Hiçbir eleştirmen Asia biçiminin en iyisi olduğunu ileri sürmemiştir. Öte yandan Demosthenes'in biçimi de Cicero ve Halikarnassoslu Dionysios'ca değerli bulununca değin modası geçmiş sayılmıştı.

İ.Ö. 3. ve 2. yüzyıldaki sert ve süslü biçemin en iyi örnekleri Yunan krallarının mektuplarını içeren ince ince işlenmiş yazıtlardan elde edilir; örneğin yaklaşık İ.Ö.260 yılına tarihlenen Miletos'taki II.Ptolemaios'un yazıtı. Bunun resmi bir mektuplaşma ve bildiri için standart bir biçem olduğu açıkça görülür. Bu biçem Hellenistik dönemde papirusa yazılmış resmi yazılarda da bulunabilir. İ.Ö. 2. yüzyılın sonunda ve 1. yüzyılın başında çok sayıda ünlü güzel söz söyleme ustası ve öğretmenleri Küçük Asia'da etkiliydi. Bunların arasında Cicero'nun *Brutus* 325'te anlattığı ve yukarıda da değinildiği gibi, Menekles ve kardeşi Alabandalı⁷ Hierokles vardır. Bu iki kardeş Asia biçeminin özlü ve düşünce yüklü türünü benimsemişlerdir. Miletos'lu Aiskhines ile Knidos'lu Aiskhylos da Asia biçeminin süslü türünü izlemişlerdir. Bunların söz söyleme sanatı Romalıların doğuya giderek çalışıp öğrendikleri söz söyleme sanatıydı ve İ.Ö. 1. yüzyılın başında Latin söz söyleme sanatı üzerinde etkili olmuştur.

Roma'da *oratoha* erken doğmuştur, ancak bunun Yunan yazınındaki *rhetorica* kavramına, yani belirli yöntemler izlenerek güzel söz söyleme sanatına dönüşmesi İ.Ö. 2 yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmeye başlamıştır. Siyasetteki, törenlerdeki ve forumdaki konuşmalar Roma'nın çok erken dönemlerinde kendine özgü bir biçim kazanmıştır. Siyasal konuşma, senatoda bir düşüncenin dile getirilmesi (*dicere sententiam in senatu*), halk toplantısında (*contio*) ya da ordu önünde söylev verme (*allocutio*) biçiminde ortaya çıkmıştır. Epideiktik konuşma gömü törenlerinde görülmektedir. Yargı önündeki konuşmalar ise çok önemlidir. Romalılar Yunan öğretmenlerin gözetiminde bu sanatı öğrenmişlerdir. İ.Ö.3. yüzyılın sonu ile 2. yüzyılın başında yaşayan ve seçkin bir konuşmacı olan kensor Cato'nun ünlü *rem tene, verba sequeuntur* (Konuya gir, sözler ardından gelecektir) sözü, bu işte belli teknik yöntemlerden çok doğaçlama yönteminin izlendiğinin kanıtıdır. Bununla birlikte kensor Cato'da Yunan söz söyleme kuramının izleri olduğu kanısı vardır⁸. İ.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan Gracchus kardeşler Yunan öğretmenlerce eğitilmişlerdir; İ.Ö.123-122 yıllarında halk temsilciliği görevini yürüten ve arı bir Latincesi olan küçük kardeş Gaius Gracchus, konuşma alanında Yunan tekniğine öylesine bağlı kalmıştır ki, her zaman yanında bir Yunan

⁷Karia bölgesinde Maeandros (Büyük Menderes) ırmağının güneyinde tecim ve sanat merkezi bir kent; aynı zamanda lükse düşkünlüğü ve gelenekleri bakımından kötü ün salmıştı.

⁸ Bk. Michael Von Albrecht, *A History of Roman Literature*, Leiden, 1997, cilt 1, s.489.

öğretmen bulundurmıştır; bu öğretmenin görevi, Gaius Gracchus konuşurken, bir akort düdüğüyle işaret vererek onun ses tonunu ayarlamaktı. Mikrofonun bulunmadığı bir çağda konuşmacının başarısı, sesine zarar vermeden onu yerine göre alçaltıp yükselterek gösterdiği konuşma becerisiyle belirlenirdi. Bunun için de Yunanlı bir yol göstericiye gereksinim vardı.

Latinlerde söz söyleme sanatı ile uğraşanlar Küçük Asia'daki öğretmenlerce geliştirilen, tümcenin ritmik bir biçimde bitmesini öğrenip çabucak uygulamışlar ve bu biçemi hiç bırakmamışlardır. Bunun örnekleri İ.Ö. 122 yılı konsülü C.Fannius'ta, İ.Ö. 109 yılı konsülü Q.Caecilius Metellus Numidicus'ta, İ.Ö. 90 ya da 89 yılı halk temsilcisi C.Papirius Carbo'da ve ünlü Licinius Crassus'ta görülebilir. Sulla döneminde, yani Cicero öncesi dönemde Asia biçemi Roma'da doruk noktasına ulaşmıştır. Cicero'nun büyük bir hayranlık duyup örnek aldığı Licinius Crassus ve Cicero'nun rakibi Hortensius katı ritimli Asia biçimini geliştirip biçimlendirmişlerdir. Licinius Crassus, konuşmalarında bol bol kısa ritmik yan tümceler kullanmıştır. Cicero, Asia şiir ölçüsünün aralarındaki boşluktan kendisini kurtarmayı becermiştir, ama hiçbir zaman bunun iyi mi kötü mü olduğunu sorgulamamıştır. Daha sonraları bunun kullanımı Latin düzyazısının özelliği olarak sürüp gitmiştir. Cicero'nun, Yunanistan'a gidinceye değin verdiği söylevlerde bu biçem etkilidir, hatta dönüşünden sonra Sicilya valisi Verres'e karşı verdiği söylevler de bu biçeme girmektedir.

Rodos Biçemi

Quintilianus'a göre Rodos biçeminin doğuşu şöyledir (*Inst. XII, X, 17*): *"Bana göre iki söz söyleme sanatı (Asia ve Attike) arasındaki fark, söz söyleme ustalarının ve söylev verdikleri dinleyicilerin özelliklerinden kaynaklanmıştır : Bilgi ve görgüleri bakımından yüksek bir düzeye erişmiş olan Atinalılar işe yaramaz, boş, süslü ve gereksiz sözcüklere karşı çıkarlardı, öte yandan Asia biçimini izleyenler doğaları bakımından daha abartılı, daha gösterişliyidiler ve söz söyleme sanatıyla ün kazanmak için yanıp tutuşuyorlardı. Bu iki biçemi böyle ayıranlar, daha sonraki dönemde üçüncü bir tür olan Rodos biçimini bunlara eklediler, bunun her iki biçemin ortasında ve her ikisinin karışımı olduğunu ileri sürerler; ne Attike biçiminin etkisiyle sıkışıp ezilirler ne de Asia biçimine göre abartılı konuşurlar, bunun sonucu olarak kendilerinde doğalarından gelen ve*

önderlerinden aldıkları herhangi bir şey varmış gibi görünür. Sürgün yeri olarak Rodos adasını seçmiş olan Aiskhines⁹, buraya Atinalıların bu konuşma türünü (Attike biçemi) getirmişti ve kimi bitkiler toprak ve iklim değişikliği sonucu nasıl bozulurlarsa, böyle ince ve güzel Attike çiçeği yabancı özelliklerle karışıp bozulmuştur. Bu okulun kimi konuşmacılarının bir bakıma iş gücünden yoksun ve yavaş oldukları düşünülür. Bununla birlikte belirli ölçüde bir değeri olmasına karşın, ne pınar gibi temiz (Attike biçemi) ne de sel suları gibi bulanık (Asia biçemi) olsa da, yine de hafif su birikintilerine benzediği kanısını uyandırır. "

Rodos adasındaki söz söyleme sanatını öğreten okul İ.Ö. 1.yüzyılın başında Alabandalı Apollonios (Öbür adı da Apollonios Molon'dur) ile başlamıştır. İ.Ö. 82 yılında Sulta diktatör olarak başa geçince, yurttaşları Molon'u temsilci olarak Roma'ya yollamışlardır; Cicero da onun gözetimi altında çalışma olanağı bulmuştur: "...Moloni dedimus operam; dictatore enim Sulla legatus ad senatum de Rhodiorum praemiis venerat. Ita que prima causa publica pro Sex. Roscio dicta tantum commendationis habuit,"¹⁰ (Molon'a özen gösterdik, çünkü Sulla diktatörken Rodosluların ödüllendirilmeleri¹¹ için elçi olarak senatoya gelmişti. Sextus Roscius için söylenen ilk kamu davasında yalnız önerilerde bulunmuştur). *Pro Sex. Roscio Amerino*, Cicero'nun üstlendiği ilk kamu davasıdır ve bu davada diktatör Sulla'ya ve onun yönetimine de çatarak elde ettiği büyük başarı onu genç yaşında Roma'da günün adamı yapmıştır. Anlaşılan 26 yaşındayken bu davayla kazandığı başarıda, o sırada Roma'da bulunan Molon'un payı vardır. Bu davadan sonra biraz sağlık nedenleri (*Itaque cum me et amici et medici hortarentur ut causas agere desisterem,....*)¹² biraz da Sulla'ya karşı söyledikleri yüzünden başına birşey gelmesinden korkup (*quodvis potius periculum mihi adeumdum quam a sperata dicendi gloria discedendum putavi*)¹³, Atina'ya gitmiştir. Burada altı ay ünlü öğretmenlerle felsefe çalıştıktan sonra, Küçük Asia'ya geçerek söz söyleme ustalarıyla bir arada bulunmuştur; ancak bunlarla bir arada

⁹İ.Ö.4.yüzyılda Demosthenes ile birlikte Atina'daki ünlü söz söyleme ustalarından biridir.

¹⁰*Brutus*, 312

¹¹Romalıların Küçük Asia'dan zorla topladıkları vergiler yüzünden Mithridates burada pek çok başlılık kazanmıştı. Rodoslular ise, Sulla'nın Mithridates'e karşı yaptığı savaş sırasında Romalılara bağlı kalmışlardı.

¹²Cicero, *Brutus*, 314.

¹³

olmaktan tat almadığı için, Rodos'a gitmiş ve Roma'dayken dinlemiş olduğu Molon'un derslerini izlemiştir (*quibus non contentus Rhodum veni meque ad eundem, quem Romae audiveram, Molonem applicavi*)¹⁴. Amacı, eski öğretmenin onu biçimlendirmesi ve olgunlaşmasını sağlamasıydı (*...se Apollonio Moloni.....formandum ac velut recoquendum dedit*)¹⁵. Molon Cicero'nun, konuşmasındaki gençlikten ileri gelen aşırı davranışlarını ve aşdali ifadeye olan eğilimini törpülemeye, sanki kıyılarından taşan ırmağı yatıştırmaya uğraşmıştır (*Is dedit operam,ut nimis redundantis nos et superfluentis iuvenili quadam dicendi impunitate et licentia rephmeret et quasi extra ripas diffluentis coerceret*)¹⁶. Molon'un yanında çalışmasının sonucunda hem sesinin aşırı yükselmesi kesilmişti hem de sanki konuşmasındaki canlılık gitmişti ve soluğunu ayarlamasını öğrenmişti, bedenine ölçülü bir davranış gelmişti (*Nam et contentio nimia vocis resederat et quasi defererat oratio, lateribusque vires et corpori mediocris habitus accesserat*)¹⁷.

Böylece Cicero, Asia biçemi ile Attike biçeminin iyi özelliklerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan ve dilinin arılığı bakımından Attike biçemine yakın olan Rodos biçemini benimsemiştir. Cicero yaşadığı çağda bile Attike biçemine aşırı bağlı olanlarca eleştirilmiştir; bunlar Cicero'nun Asia biçemini izlediğini ileri sürmüşlerdir. Cicero ise kendisini Demosthenes'in gerçek bir izleyicisi olarak görmüştür. Cicero, her türlü Latince belgeyi iyi bilen bir ustaydı; konuya, duruma ve katılımcılara uygun düşecek biçimde bu belgeleri kullanabiliyordu. Konuşmanın içeriği ile biçimi arasında iyi bir denge kurarak düzyazı için söz söyleme sanatını öğreten tüm okulların üzerinde klasik bir söylev türü yaratmıştır.

İmpartorluk döneminde güzel söz söyleme sanatının önemi, pratik ve politik alanda sınırlanmıştır. Bunun yerine önem kazanan kurumların çerçevesi içinde güzel söz söyleme sanatının değişik biçimleri gelişmiştir. İmparatora övgü düzme önem kazanmış, güzel söz söyleme okullarında kişiye ve onun davranışlarına yönelik konuşma çalışmaları yapılmıştır; böylece Cicero'nun klasik ve sanatsal tümcelerinden uzaklaşmıştır. Nero döneminde etkili olan manerizm¹⁸ Flaviuslar döneminde, Ouintilianus ve

¹⁴ a.y..316.

¹⁵ Quintilianus, XII, VI, 7.

¹⁶ Cicero, *Brutus*, 316.

¹⁷ a.y.

¹⁸ Belirgin bir biçemin sanatta ya da yazında aşırı kullanımı.

Plinius ile birlikte, yeni klasisizme boyun eğmiştir. Antoninuslar zamanında arkaizm yanlısı bir eğilim başlamıştır; bunun öncüsü M.Cornelius Fronto olmuştur. Uygun sözcüğü bulma çabası da bu akımın gelişmesine yardım etmiştir. Teodosius yönetimini de içine alan sonraki yüzyıllar yeni hareketlere tanık olmuştur. Teodosius dönemi Gallia söz söyleme sanatıyla da etkilenmiştir. Bu akımda abartılmış arılıktan sakınılmasına karşın, Cicero ile Plinius'a büyük önem verilmiştir. Kilise döneminde ise vaaz sanatı, güzel söz söyleme becerisini yeni ufuklara ve pratik kullanımlara yöneltmiştir.

KAYNAKÇA

Özgün Yapıtlar

Cicero, *Brutus*, ed.Otto Jahn / Wilhelm Kroll, Berlin 1962

....., *Orator*, ed.Otto Jahn / Wilhelm Kroll, Berlin, 1961

Quintilianus, *Institutio Oratoria*, Loeb Classical Library, II, III, IV, London,1921-1922

Çağdaş Yapıtlar

Cantarella, Raffaele *Storia della Letteratura Greca*, Nuova Accademia Editrice, Milano, 1962

Hadas, Moses *A History of Latin Literature*, Columbia University Press, NewYork, 1952

Kennedy,George A. *A New History of Classical Rhetoric*, Princeton University Press, 1994

Michael Von Albrecht, *A History of Roman Literature I & II*, Translated with the assistance of Frances and Kevin Newman, Leiden, 1997

Oxford Classical Dictionary, Oxford, 1984

Riposati, Benedetto *Storia della Letteratura Latina*, Societa Editrice Dante Aligieri, Milano, 1973

Rose, HJ. *A Handbook of Latin Literature*, Methuen (University Paperbacks), London,1967

Stock, St.George *Cicero, Pro Sexto Roscio Amerino*, Oxford, 1961